

УДК 581+ 581.47

**МІНЛИВІСТЬ ОСНОВНИХ ПАРАМЕТРІВ ЖОЛУДІВ
ДУБА ЧЕРЕШЧАТОГО (*QUERCUS ROBUR* L.) В ПОПУЛЯЦІЯХ
ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЯХ**

О.О. Слєпих

Донецький ботанічний сад НАН України, вул. Маршака, 50, Кривий Ріг, 50089, Україна

Дуб звичайний (*Q. robur* L.) є аборигенним видом і однією з головних лісоутворюючих порід України, володіє високим адаптаційним потенціалом, чому сприяє дальній перенесення пилюки до 50-80 км (Petit та ін. 2002).

Протягом багатьох століть діброви інтенсивно експлуатувалися на території України. Їх площі скоротилися в 2-3 рази, а генофонд сильно виснажений (Соломаха 2008, Бородавка 2012). Відновлення дібров завжди протікало дуже складно, з великими помилками і економічними втратами. На перших етапах це пояснювалося недостатнім знанням біології дуба і технології лісовідновлення. До основних причин незадовільного відновлення дібров відноситься відсутність високоякісних жолудів.

Дискусійним питанням в селекційному насінництві дуба є спряженість між розмірами і масою жолудів з одного боку і зростанням дубків, вирощених з них, з іншого. У більшості досліджень вказується на існування впливу маси жолудів на ріст дубків (до 39 років), інші вважають, що зростання дубків з великих і дрібних жолудів нівелюється на 2-3-й рік (Крюкова, Ширін 2016). Досвід деяких вчених показує, що в більшості випадків жолуді плюсових дерев менше за розмірами і масою, ніж у тих, що оточують особин. З цього приводу доцільно зазначити, що орієнтація на великі жолуді в кінцевому підсумку може призвести до збіднення генетичного різноманіття майбутніх дібров. (Buschbom J., Yanbaev, 2011) Штучне лісовідновлення дібров - один вихідів з даної ситуації.

Метою дослідження був аналіз мінливості жолудів дерев *Q. robur* в 7-ми районах зростання Донецької області.

З кожної популяції, для досліджень відбиралося 40-60 дерев генеративного віку, що займають площу від 0,5 до 1,1 га. Збори плодів здійснювалися в період 2014-2016 р. у вересні-жовтні місяцях. У лабораторних умовах вимірювалася довжина і діаметр жолудя. Після флотації і видалення води з поверхні жолудів вони зважувалися на аналітичних вагах 2-го класу.

Результати досліджень представлені в таблиці. На основі зібраного врожаю жолудів в 2016 р, проаналізовані дані морфологічної характеристики параметрів жолудів модельних дерев *Q. robur*.

Відзначено, для кожних параметрів властивий певний свій рівень мінливості, який зберігає відносну сталість у всіх районах місцезростання дуба на всьому вивченому ареалі (CV = 9-16%).

Лінійні розміри жолудів в районах зростання Донецької області варіюють слабо. Так, максимальна довжина жолудя в досліджуваних популяціях перевищує мінімальну на 25-45%, по діаметру жолудя на 38-52%. Найбільш превалюють в досліджуваних районах жолуді середніх (L = 25,1-30,0 мм) і довгих розмірів (L = 35,1-35,0 мм) (Кучеревський 1988), які склали 60-80% від загального числа їх дослідження.

Окремо варто відзначити значне варіювання довжини плодоноса у дерев *Q. robur*. Було з'ясовано, що максимальна довжина плодоноса перевищує мінімальну на 120-500%. Відзначено, що в районах зростання НПП «Святі гори», зп. «Крейдяна флора» і зк. «Великоанадольський ліс» характерні плодоноси, довжина яких дорівнює половині покриваючого листа (38-43 мм), а РЛП «Донецький кряж», «Краматорський», «Клебан-бик» і зк. «Азовська дача» характеризуються плодоносами, довжина яких значно менше

половини покриваючого листа (280-30 мм).

Таблиця

Характеристика жолудів, зібраних у вересні-жовтні 2014-2016 р з популяціях
Q. robur Донецької області

1. РЛП "Донецький кряж"				
Параметр	Середнє значення, мм	квадратичне відхилення, мм	Коефіцієнт варіації, %	Маса 1000 шт., г
L жолудя	28,50 ± 0,35	2,27 ± 0,19	9,11 ± 0,99	3967
Ø жолудя	14,85 ± 0,15	1,04 ± 0,07	6,50 ± 0,75	
2. НПП "Святі гори"				
L жолудя	26,50 ± 0,45	2,15 ± 0,09	9,20 ± 1,33	5321
Ø жолудя	14,00 ± 0,20	0,96 ± 0,05	7,15 ± 0,66	
3. Заповідник "Крейдяна флора"				
L жолудя	25,73 ± 0,33	2,09 ± 0,11	8,75 ± 0,85	3789
Ø жолудя	13,95 ± 0,15	1,00 ± 0,06	7,20 ± 0,75	
4. РЛП "Клебан-бик"				
L жолудя	28,75 ± 0,50	2,33 ± 0,15	9,95 ± 1,51	3107
Ø жолудя	13,75 ± 0,40	1,07 ± 0,08	8,85 ± 1,13	
5. РЛП "Краматорський"				
L жолудя	27,00 ± 0,60	2,21 ± 0,27	10,05 ± 1,53	2977
Ø жолудя	14,33 ± 0,45	1,22 ± 0,10	9,11 ± 1,25	
6. Заказник "Великоанадольський ліс"				
L жолудя	31,75 ± 1,33	2,38 ± 0,17	10,32 ± 1,37	4926
Ø жолудя	15,25 ± 0,75	1,15 ± 0,08	8,33 ± 0,90	
7. Заказник "Азовська дача"				
L жолудя	29,75 ± 1,05	2,28 ± 0,15	9,35 ± 1,55	4885
Ø жолудя	19,87 ± 1,45	1,85 ± 0,11	11,15 ± 1,53	

Література

- Petit R. J. et al. Chloroplast DNA variation in European white oaks: phylogeography and patterns of diversity based on data from over 2600 populations //Forest Ecology and Management. – 2002. – Т. 156. – №. 1. – pp. 5-26.
- Крюкова С. А., Ширин В. К. Плодоношение дубрав и плюсовых деревьев дуба черешчатого //Лесотехнический журнал. – 2016. – Т. 6. – №. 2 (22). С. 22-30.
- Кучеровский В. В. Внутривидовая изменчивость и формовое разнообразие дуба обыкновенного в условиях юго-востока Украины: дис. кандидата с.-х. наук: 03.00.05 / Кучеровский В. В. – Донецк, 1988. – 19 с
- Buschbom J., Yanbaev Y., Degen B. Efficient long-distance gene flow into an isolated relict oak stand //Journal of Heredity. – 2011. – Т. 102. – №. 4. – С. 464-472.